

Йоганн Вольфганг Гете

ФАУСТ

Трагедія

ПРИСВЯТА¹

*Знов близитесь ви, постаті туманні,
Що вже мені з'являлися колись.
Чи вдержу вас? Чи знову тій омані
Мої чуття прихильно піддалися?
Ви ринете! Пануйте ж, нестриманні,
Коли вже ви так владно піднялись;
Моя душа бентежно молодіє,
Коли від вас чудовний дух повіє.*

*Ви принесли веселих днів картини
І образів, навіки любих, рій;
І першого кохання й дружби тіні;
Встають, немов у казці прастарій.
Згадалися життя зигзаги звинні,*

---

¹ Написана 1797 р., коли Гете після багаторічної перерви знову вернувся до роботи над «Фаустом». Присвята звернена не стільки до читача, скільки до призабутих образів трагедії, «туманних постатей», що являлись поетові ще в дні юності і нині знов оволодівають його уявою, вимагаючи собі втілення. (Тут і далі прим. М. Лукаша, 1968 р.)

*Минулий жаль, і втрати біль гіркий,
І ймення тих, що їх зрадлива доля
В цвіту стяла, мов квіти серед поля...*

*Пісень моїх не чують ніжні душі,
Що слухали пісні юнацьких днів ²;
Розвіялись бесіди наші друзі,
Їх відгомін давно вже відбринів.
Кругом чужі, хоч, може, й не байдужі,
Та їх хвала не радує чуттів;
А ті, що їх, мов рідні, привітають,
Розкидані, десь по світах блукають.*

*І знов мене привиддя полонили,
Неначе звуть в мовчазне царство сна.
Колишній спів мій, майже занімілий,
Лунає знов, мов арфа чарівна;
Я стрепенувсь, і сльози забриніли,
І серце враз відтало аж до дна...
Теперішнє здалека ледве мріє,
А що пройшло — ізнов живе і діє.*

---

² *Пісень моїх не чують ніжні душі, / Що слухали пісні юнацьких днів...* — З поетових друзів, що слухали перші сцени «Фауста», одні на цей час уже померли (сестра Корнелія, письменники Мерк, Ленц), інші жили далеко від Гете або відцурались його (письменники Клопшток, Клінгер, Гердер, філософ-ідеаліст Якобі).

ПРОЛОГ У ТЕАТРІ³

Директор театру, поет і комік.

Директор

Обидва ви не раз мені
В пригоді стали в хвилину скрути;
Скажіть, яким повинен бути
Театр у нашій стороні?
Бажаю я завжди юрбі годити:
Вона живе, дає й другому жить.
Стовпи стоять, поміст із дощок збитий,
І всяк туди, на свято мов, спішить.
Сидять усі вже, звівши вгору брови,
До подиву і захвату готові.
Я знаю, як сподобатися всім,
А все ж чомусь сьогодні страшнувало;

---

³ Написаний теж 1797 р. не без впливу драми стародавньо-індуського поета Калідаси «Сакунтала». Разом з тим у «Пролозі» знайшов відображення досвід Гете як театрального директора, а також його погляди на мистецтво взагалі. В цей час Гете вважав, що справжній художній твір виникає як рівнодійна трьох сил: генія (поет), мистецтва як уміння (комік) і мистецтва як ремесла (директор). Фігура коміка дечим натякає на образ Мефістофеля, поет багато в чому нагадує Фауста.

Хоч путнє щось незвично бачить їм,
Але вони читали страх багато.
Як змайструвать виставу нам таку —
Нову, й живу, і людям до смаку?
Люблю, коли у нас під балаганом
Гучна юрба хвилює ураганом
І тиснеться до цих дверей вузьких,
Мов у переймах болісно-тяжких.
Ще в білий день, ще о четвертій
До каси товпляться дістать квиток
І ладні битися за нього до півсмерті,
Мов це — в голодний рік насущника

шматок.

Лише поет зробить це диво здібний;
О друже мій, тут твій талант потрібний!

П о е т

Не говори про натовп той нікчемний;
Його діла високий дух гнітуть,
Затьмарюють, як морок ночі темний,
Затягують у вир, у каламуть.
Веди мене в небесний світ таємний,
Де радощі поетові цвітуть.
Лиш там любов і дружба нас чекають,
Божественні чуття в серцях плекають.

Що в глибині грудей у нас постало,
Що, тремтячи, зірвалось на уста,

Невдало раз, а інший раз і вдало, —
Поглине все хвилина зла й пуста;
А що року у серці визрівало,
В довершене творіння вироста.
Примарний блиск живе одну хвилину,
Правдивому нема в віках загину.

К о м і к

А що мені з потомних тих віків?
Коли б і я про них лиш говорив,
То хто б сучасників розважив?
А їм потрібен добрий жарт,
І вже чогось веселий хлопець варт,
І чимсь в суспільстві він заважив.
Хто зацікавить публіку зумів,
Того вона не кине цінувати;
Що більше буде слухачів,
То легше їх опанувати!
Отож зробіть нам п'єсу до пуття
І виведіть фантазію і волю,
Кохання й розум, пристрасть і чуття,
Та й дурості якусь там дайте ролю.

Д и р е к т о р

А головне, як більш перипетій!
Бо глядачі цікаві до подій;

Як більше сцен напружених, рухомих,
Щоб всяк дививсь, не зводячи очей, —
І ви попали вже в число відомих,
Усюди люблених людей.

Лиш масою підкорите ви масу,
Для себе в ній всяк найде штучку ласу;
Де всього є, там кожен візьме щось,
Й видовище до серця всім прийшлось.
Даєш нам твір — давай в шматках, на

милість,

Таке рагу нам вигідніш, як цілість,
Бо легко зготувать і зручно подавать.
Нащо тобі здалась довершена умілість?
Хоч що дай публіці — на шмаття буде

рвать...

П о е т

Ганебне ремесло ганебним буде скрізь
І справжньому художнику не личить.
Та ви, я бачу, завзялись
Нікчемних партачів звеличить.

Д и р е к т о р

Такий докір мені не заболить:
Хто дума путне щось зробіть,
Знарядь шука, як до роботи.

А вам — м'які дрова колоти;
Для кого пишете? Глядіть:
Ось цей з нудоти йде сюди,
Той — за столом по зав'язку напхавшись,
А той (найгірший він завжди) —
Газет усяких начитавшись.
До нас збігаються, немов на маскарад,
Побачити цікаве кожен рад!
Тут дами напоказ з'являються ошатні;
Це теж артистки, лиш безплатні.
Ви дивитесь з поезії висот,
І всі поклонники вам любі;
Погляньте ж ближче на народ:
Одні холодні, другі грубі.
Той по виставі йде у карти грать,
Той зночувати ніч в обіймах у повії;
Чи ж варт для них бентежить мрії
І муз шляхетних турбувать?
Кажу ж вам, лиш пишіть,
все більш і більш пишіть, —
І зразу шлях до успіху відкритий, —
Людей аби із плигу збити,
Бо трудно їх задовольнить...
Що з вами? З радощів? Чи що болить?

П о е т

Йди шукай деінде наймитів!
Ти хочеш, щоб поет занапастив

Свій вищий дар — і пориви, і мрії
Природою натхненого творця!
Чим він чарує всі серця?
Чим він скоряє всі стихії?
Це та гармонія, що лине із грудей
І обійма весь світ — природу і людей.
Коли природа свій починок вічний,
Байдуже прядку крутячи, пряде,
І всіх створіннів гурт негармонійний
Різноголосячи гуде, —
Хт́о вносить лад усюди живодайний,
Вливає ритм у кожен рух і звук?
Хто всі ті голоси в хорал єднає зграйний,
В акордів голосних врочистий перегук?
Хто каже бурі в пристрасті ревіти,
Зорі вечірній в роздумі сіять?
Хто може всі весняні пишні квіти
До ніг коханої прослать?
Хто лаврові листки спліта в вінок,
Щоб увінчати почестю героїв?
Хто олімпійцям захист і зв'язок?
Поет, людської сили прояв.

К о м і к

Явіть же нам ту силу сп́о вна,
Хай творчість так у вас іде,
Немов пригода та любовна.
Буває, двох десь випадок зведе,

А там пішли побачення й розмови,
Щасливі сні й пробудження раптові,
Надії хміль і гіркота оман, —
І так незчуєшся, як вродиться роман!
Таку і ви нам п'єсу дайте,
В життя людське чим глибше заглядайте!
Всі так живуть, а бачать так не всі,
Тож покажіть життя у всій красі.
Картини барвні, світло тьмяне
Та іскра правди в млі омани —
І наварили ви пиття,
Що людям скрашує життя.
І йде сюди замріяне юнацтво,
Йому ваш твір — чудесне відкриття,
І йдуть сюди вразливі на чуття,
Для них ця гра — переживань багатство.
І кожен тут знаходить щось своє
І бачить те, що в нього в серці є.
Ще здатні всі вони і до плачу й до сміху,
Шанують пориви, із блиску мають втіху...
Хто всього знав, тому поспробуй догоди!
Хто починає жить — подякує завжди.

П о е т

Верни ж мені той час блаженний,
Коли я жити починав,
Коли пісень потік натхненний
З джерел незглибних виринав;

Коли в туман був світ повитий
І чар закритий в пуп'янки,
Коли барвисті і п'янки
В лугах веселих рвав я квіти...
Я бідний був — і все я мав,
І правду й вигадку кохав...
Верни ж ті пориви чудові,
І серця жаль, і щастя сні,
І міць ненависті й любові —
Минулу молодість верни!

К о м і к

Та молодість потрібна лиш,
Як ворог у бою натисне,
Як дівчина, усіх миліш,
Тобі сама на шию звисне,
Як вабить здалеку вінок
Тебе добігти ген до цілі,
Як на умі тобі танок
І пиятика ночі цілі, —
А струни ліри золоті
Рукою вправною торкати,
Назустріч обраній меті
Стежками звинними блукати, —
Це вам, старим, і Бог велів,
І цьому тільки маємо радіть ми,
Бо старість з нас не робить малюків,
Вона лиш застає нас дітьми.